

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Педагогічний факультет

Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота

магістра

**з теми: «ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЕМОЦІЙНО-ОБРАЗНОГО
СПРИЙМАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
МИСТЕЦТВА»**

Виконала:

студентка II курсу,

Р01-М19z групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Яківчук Іванна Степанівна

Керівник:

Аліксійчук О.С.,

кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

Бахмат Н.В., доктор педагогічних наук,

професор

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЕМОЦІЙНО-ОБРАЗНОГО СПРИЙМАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА»	9
1.1. Сутність, зміст та структура поняття емоційно-образне сприймання.....	9
1.2. Особливості формування навичок емоційно-образного сприймання у дітей молодшого шкільного віку.....	23
1.3. Методи активізації навичок емоційно-образного сприймання дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва».....	34
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЕМОЦІЙНО-ОБРАЗНОГО СПРИЙМАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА»	43
2.1. Вивчення стану сформованості навичок емоційно-образного сприймання дітей молодшого шкільного віку.....	43
2.2. Умови та методи формування навичок емоційно-образного сприймання в учнів початкової школи.....	56
2.3. Методика формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроках «Мистецтва»: хід та результати експерименту.....	67
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Перед сучасною школою на сьогоднішній день стоїть важливе завдання – формування цілісної та гармонічної особистості, що в свою чергу передбачає соціально-педагогічний супровід, підтримку та становлення та розвиток високоморального, відповідального, творчого, ініціативного, компетентного громадянина України. У сфері особистісного розвитку виховання молодших школярів важливим є забезпечення готовності та здатності до реалізації творчого потенціалу в духовній і предметно-продуктивній діяльності учнів.

В даний час школа надає важливого значення інтелектуальній сфері дітей. Емоційному компоненту у житті учнів початкової школи досить часто не надається належної уваги. Однак, повноцінне виовання та формування кращих якостей підростаючого покоління залежить від розвиненості емоцій, почуттів, здатності мислити образами тощо.

У молодшому шкільному віці проявляється, потреба в емоційно-образному наповненні освітнього процесу. Це особливо стосується процесу сприймання творів мистецтва. Одним з ефективних засобів розвитку емоційної сфери дітей є мистецтво. Спілкування з ним відбувається через емоційно-образне сприйняття творів мистецтва (музичного, образотворчого тощо), що є важливим компонентом формування емоційно-чуттєвого світу молодшого школяра, і як наслідок розвитку його як особистості.

На уроках «Мистецтва» в початковій школі відбувається знайомство з творами мистецтва, засобами художньої виразності, а також відбувається розвиток умінь учнів цілісно сприймати твори мистецтва. В учнів молодшої школи виникають певні труднощі в емоційному-образному сприйманні. Це проявляється в недостатньому умінні диференціювати емоції, словесно оформляти свої враження про твори мистецтва.

Існує реальна необхідність формування у дітей емоційно-образного сприйняття, а також вміння висловлюватися про твори мистецтва. Для цього

потрібно проводити спеціальну роботу зі збагачення емоційного словника учнів, а також виховувати емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва. На сьогоднішній день актуальною залишається потреба створення комплексного підходу до процесу формування емоційно-образного сприйняття учнів початкової школи на уроках мистецтва.

У сучасних реаліях зростають вимоги до рівня усвідомлення універсальних взаємозв'язків між різними видами мистецтва та широким естетико-культурним простором, оцінки, а також музично-пізнавальної діяльності школярів. Складний, багатоплановий та неоднозначний характер емоційно-образного сприймання впливає на об'єктивність наукового трактування його змісту, визначення особливостей та якісних характеристик.

Вчені Б. Ананьєв, М. Бахтін, Н. Берхін, В. Ванслов, Г. Гегель, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн досліджували універсальні взаємозв'язки у природі та мисленні людини, які виступають теоретичною базою дослідження психологічних процесів функціонування свідомості та діяльності; у працях В. Зінченко, Д. Леонт'єва, Ю. Гусєва, С. Смірнова висвітлювались закономірності формування образу та його структури.

Л. Виготський, Л. Дорфман, М. Каган, В. Кубланова, Л. Мазель, М. Старчеус, П. Якобсон досліджували феномену емоційно-образного сприймання творів мистецтва. Творчо-пізнавальній природі процесів емоційно-образного сприймання мистецтва присвячено праці Є. Майліна, О. Мігунова, В. Петрушина, В. Старцева та ін.

Опираючись на якісні характеристики даного феномена, вчені В. Кузін та П. Якобсон визначають його, як: активну психічну діяльність, процес комунікативної взаємодії з творами мистецтва; у працях Л. Бочкар'єва, Л. Виготського, В. Петрушина емоційно-образне сприймання постає у тісній взаємодії з емоційно-чуттєвим переживанням змісту художніх образів; Н. Бучило, В. Подуровський, О. Рудницька порівнювали емоційно-образне сприймання індивіда з процесом співтворчості з автором художнього твору.

У мистецькій освіті емоційно-образне сприйняття досліджували М. Батюта, Л. Воєводіна, О. Головіна, Л. Григоровська, М. Козлов, М. Козловська, О. Мелік-Пашаєв, Н. Морозова, О. Олексюк, Л. Прокоф'єва, О. Рудницька, С. Шип. Вони трактували емоційно-образне сприймання як пізнання змісту художніх творів у процесі спеціально організованої навчальної діяльності, яке базується на загальних закономірностях функціонування свідомості, особливостях комунікативної взаємодії реципієнтів з творами мистецтва та індивідуальних параметрах художньо-естетичного досвіду.

О. Рудницька зазначала, що: «Зростання суспільно-виховної дії мистецтва передбачає передусім підготовку до його цілісного сприйняття, яке створює належні умови для глибокого розуміння художніх цінностей» [96, с.53].

О. Костюк, Є. Назайкінський, В. Остроменський, Г. Побережна, А. Сохор досліджували художньо-емоційний вплив творів мистецтва на особистість. Зміст творів мистецтва, їх характеристика та особливості сприймання розглядались у роботах Л. Арчажникова, А. Бондаренко, Г. Падалки, Л. Рапацької, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.

Науковці вказують на провідну роль феномена емоційно-образного сприймання в організації та здійсненні освітньої діяльності молодших школярів, а також підкреслюють важливість грамотно спланованих та проведених уроків мистецтва, зміст яких спрямований на створення оптимальних умов для цілеспрямованого та систематичного розвитку сприйняття. Це стане можливим за умови опанування учнями початкової школи творів мистецтва різних за жанрами, стилями, художньо-змістовим наповнення, а також набуття учнями емоційного досвіду та здатності до передавання образного змісту творів мистецтва індивідуально-інтерпретаційної, оригінально-творчої та креативної діяльності.

Отже, наявність суперечностей, що існують в галузі освіти учнів початкової школи, актуальність та недостатня розробленість проблеми

формування навичок емоційно-образного сприймання учнів молодшого шкільного віку, зумовили вибір теми магістерського дослідження «Формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроках мистецтва».

Об'єкт дослідження – процес формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів.

Предмет дослідження – методика формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроці «Мистецтва».

Мета дослідження полягає у розробці, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроці «Мистецтва».

Відповідно до мети дослідження було визначено наступні **завдання**:

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми у науковій літературі;
- визначити сутність та структуру дефініції «емоційно-образне сприймання»;
- дослідити принципи та методи ефективного формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроках «Мистецтва»;
- визначити критерії, рівні, показники сформованості емоційно-образного сприймання в учнів початкової школи;
- розробити та експериментально перевірити ефективність поетапної методики формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроках «Мистецтва».

Гіпотеза: ефективність формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроках «Мистецтва», зростатиме за **умов**:

- створення атмосфери зацікавленості творами мистецтва;
- формування у молодших школярів розуміння естетичного змісту творів мистецтва;
- забезпечення педагогічного керівництва експериментальним навчанням щодо формування навичок емоційно-образного сприймання у дітей

молодшого шкільного віку;

– урахування особливостей емоційно-образного змісту творів мистецтва та запровадження поетапного процесу щодо емоційно-образного сприймання творів мистецтва.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань та досягнення поставленої мети, було запроваджено наступні методи:

– **теоретичні:** аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, філософської, методичної та мистецтвознавчої літератури відповідно досліджуваної проблематики; систематизація отриманих дослідно-експериментальних даних; вивчення педагогічного досвіду в закладах загальної середньої освіти щодо формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів; моделювання педагогічного процесу;

– **емпіричні:** опитування, бесіда, психолого-педагогічне спостереження, комплекс творчих завдань, констатувальний та формувальний експерименти;

– **статистичні:** методи кількісної обробки результатів дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у ефективності запропонованого комплексу методів та їх спрямуванням на активізацію формування емоційно-образного сприймання учнів молодшого шкільного віку. Дані дослідно-експериментальної роботи можуть бути використані у розробці навчально-методичних матеріалів, методичних порад та рекомендацій щодо формування та розвитку емоційно-образної складової свідомості молодших школярів, а також можуть застосовуватись для оновлення змісту шкільної навчальної дисципліни «Мистецтво».

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати науково-дослідної діяльності обговорювались на щорічних звітних науково-практичних студентських конференціях а також на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях.

– Інтернет-конференція: «Актуальні питання початкової освіти :

досвід, реалії, перспективи», доповідь: «Педагогічні підходи до формування емоційно-образного сприймання в теорії та практиці мистецького навчання школярів» (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

– IV Всеукраїнська науково-практична конференція: «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання», доповідь: «Інноваційні методи формування навичок художньо-образного сприймання молодших школярів на уроках Мистецтва» (18-19 березня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

– Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: «Неперервна освіта: стан, проблеми, перспективи», доповідь: «Формування музично-образного сприймання молодших школярів засобами українського дитячого фольклору» (24 квітня 2020 року, м. Умань);

– VI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти», доповідь: «Особливості формування музично-образного сприймання молодших школярів як психолого-педагогічна проблема» (16 – 17 квітня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський).

За темою дипломної роботи було опубліковано статтю: «Особливості сприймання музики молодшими школярами на уроках «Мистецтва» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020р.).

Структура і обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дипломної роботи магістра складає 94 сторінок, з них 83 сторінки основного тексту. Робота містить 2 таблиці.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі висвітлено результати дослідно-експериментальної діяльності щодо проблеми формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів на уроках мистецтва, це відображено у обґрунтуванні, розробці та експериментальній апробації поетапної методики формування навичок емоційно-образного сприймання в учнів початкової школи. У результаті дослідно-експериментальної роботи було підтверджено основні положення теорії та методики визначеної проблеми, засвідчено вирішення завдань, поставлених на початку експериментальної діяльності. Це дає підстави для наступних висновків:

1. На основі опрацьованого обсягу наукової літератури (психолого-педагогічної, філософської та мистецтвознавчої), а також узагальнення результатів даного аналізу, було доведено актуальність досліджуваної проблематики формування емоційно-образного сприймання молодших школярів як провідного виду пізнавальної та творчої діяльності. Це в свою чергу сприяє художньо-естетичному вихованню учнів молодшого шкільного віку.

Для обробки, розуміння, оцінки та зберігання у пам'яті даних сприйняття потрібна активна робота художнього мислення, як на абстрактно-логічному рівні (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння тощо), так і на основі психічних механізмів художнього сприйняття (уява, асоціації, фантазія, інтуїція). Процеси створення художнього образу (сприйняття) та його пізнання (осмислення) є синтетичними і неподільними за своєю природою, розвиваються та функціонують у свідомості людини інтегративно.

Завдяки теоретичному аналізу і реалізації категоріального апарату дипломної роботи було уточнено сутність дефініцій «емоційно-образне сприймання», «художній образ»; було висвітлено їх значущість для визначення змісту емоційно-образного сприйняття молодши школярів, а також організації методики його формування.

2. **Емоційно-образне сприймання** молодших школярів у роботі визначено як один з важливих різновидів духовно-практичної діяльності особистості, у ракурсі пізнання мистецтва, це здатність особистості до чуттєво-емоційної сприйнятливості змісту художніх образів творів мистецтва з метою його усвідомлення а також вербальної та виконавської інтерпретації.

Художній образ було визначено як специфічну форму відображення творів мистецтва у свідомості особистості.

3. Було обґрунтовано та визначено структуру емоційно-образного сприймання молодших школярів, яка включає **емоційно-перцептивний, когнітивно-операційний, інтерпретаційно-оцінний** компоненти.

Емоційно-перцептивний компонент, включає такі елементами які виникають у молодших школярів при спілкуванні з творами мистецтва, а саме: візуально-слухові уявлення, емоційну реакцію, що відображає здатність учнів до сенсорного осягнення і глибокого емоційного переживання настроїв і характеру образів творів мистецтва.

Когнітивно-операційний компонент передбачає обсяг мистецько-теоретичних знань та мисленнєвої діяльності у процесі емоційно-образного сприйняття молодши школярів.

Інтерпретаційно-оцінний компонент містить такі складові як: вербальну та виконавську інтерпретацію творів мистецтва, творчу активність молодших школярів, а також естетичну оцінку мистецьких явищ.

4. Опираючись на окреслені компоненти ми визначили **критерії** сформованості емоційно-образного сприймання дітей молодшого шкільного віку, а саме: **емоційно-емпатійний, пізнавально-інформаційний та ініціативно-творчий критерій**. Відповідно критеріїв було сформовано рівні та показники досліджуваної проблеми.

5. Було доведено, що урок «Мистецтва» є ефективною формою для формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів у процесі ретельно спланованої та чітко організованої експериментальної

програми. Визначено, що збагаченню досвіду емоційно-образного сприймання та інтерпретації творів мистецтва сприяє включення різноманітних за художньо-змістовими та жанрово-стильовими характеристиками мистецьких зразків.

6. Визначено, що організація педагогічної роботи з формування навичок емоційно-образного сприймання молодших школярів повинна базуватись на **принципах**: принцип доступності художнього змісту творів мистецтва, принцип занурення учнів молодшого шкільного віку у художній світ творів мистецтва, принцип систематичності та послідовності, принцип активності та самостійності школярів, принцип емоційності навчання, принцип єдності урочної та позаурочної активно-творчої діяльності учнів.

7. У дослідженні було визначено **педагогічні умови**, застосування яких сприяє ефективному формуванню означеного феномена у молодших школярів, а саме: *активізацію музично-слухової та візуально-образної емоційної сфери учнів молодшого шкільного віку; стимулювання художньо-пізнавальної діяльності; створення ситуацій впливу різних видів мистецтва.*

8. Для ефективності впровадження апробації експериментальної програми було підібрано комплекс **методів**: метод імпровізації, метод співучасті, метод елементарного музикування, метод «навчальний брейнстормінг», метод «пластичного інтонування», музичних композицій, метод занурення, метод «музичний театр», метод імітаційного моделювання, методи контролю і самоконтролю, метод «цифровий диктант», метод «сінквейн», метод «аналогії і контрасту» та ін.

9. В результаті проведеного констатувального експерименту було виявлено наступні рівні сформованості навичок емоційно-образного сприймання у молодших школярів (високий рівень було зафіксовано у 16 %, середній – у 32 %, низький – у 52 % респондентів). Дані результати зумовили необхідність розробки та впровадження нової ефективної методики формування досліджуваної якості.

6. У ході дослідження була теоретично обґрунтована, розроблена та експериментально перевірена поетапна методика формування навичок емоційно-образного сприймання у молодших школярів на уроках «Мистецтва», яка передбачала проведення *трьох взаємопов'язаних етапів дослідно-експериментальної роботи*.

На першому етапі (*теоретико-практичному*) проходив процес засвоєння історико-теоретичних основ мистецьких знань (знайомство з видами, жанрами мистецтва, особливостями мови мистецтва, засобами виразності тощо).

На другому етапі (*аналітико-характеристичному*) діти опановували вміння та навички аналізу, порівняння, характеристики, узагальнення мистецьких вражень.

Третій етап (*творчо-імпровізаційний*) був присвячений набуттю учнями здатності до поєднання аналітичної та творчо-імпровізаційної діяльності.

7. Після проведеного формувального експерименту ми провели *контрольний зріз*, який засвідчив, що значно зросли процентні показники у високому та середньому рівнях сформованості навичок емоційно-образного сприймання у молодших школярів, а у низькому рівні процентні показники – знизились (високий рівень було зафіксовано у 52 %, середній – у 36 %, низький – у 12 % респондентів), що дає змогу засвідчити, що впроваджена експериментально-дослідна програма є ефективною і може бути впровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

Отже, у результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи було виявлено позитивну динаміку визначених показників, що знайшло підтвердження у статистичних даних. Зіставлення процентних показників на початку і в кінці експерименту дає змогу констатувати позитивні зміни у рівнях сформованості навичок емоційно-образного сприймання у молодших школярів, що підтверджує ефективність впровадженої методики.

Дана робота не претендує на статус вичерпного, в усіх аспектах, дослідження. Предметом подальших наукових розвідок можуть стати питання формування психологічної установки учнів молодшого шкільного віку на сприймання художніх образів творів мистецтва, розвиток мислення молодших школярів у процесі сприймання творів різних видів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э. Б. Теория музыкального образования : учеб. для студ. высш. пед. учеб. Москва : Академия, 2004. 336 с.
2. Абдулин Е.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. Москва : Педагогика, 1983. 389с.
3. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. Москва : Музыка, 1978. 288 с.
4. Алиев Ю.Б. Восприятие школьников. Москва : Изд. центр Академия, 1975. 302 с.
5. Алиев Ю.Б. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях : учебн. пособие для студентов муз. педвузов. Москва : Изд. центр Академия, 2002. 416 с.
6. Алиев Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. Москва : ВЛАДОС, 2000. 336 с.
7. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки : книга для учителя. Москва: Просвещение, 1984. 110 с.
8. Аксарина И. Ю. Педагогические условия адаптации выпускников школы на этапе перехода от общего к высшему профессиональному образованию. Москва, 2006. 19 с.
9. Бабанский Ю. К. Педагогические труды . Москва: Педагогика, 1989. 558 с.
10. Батюк Н. О. Формування художньо-образного мислення молодших школярів на уроках музики : автореферат на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». Київ, 2003. 19 с.
11. Батюта М. Б. Психологические условия развития восприятия и понимания художественных произведений у детей (на материале живописи): монография. Н. Новгород: Изд-во НГПУ, 2009. 103 с. URL: <https://batutamb.files.wordpress.com>

12. Большой психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 672 с.
13. Бордовська В. В. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів. Київ : Професіонал, 2007. 512 с.
14. Ветлугина Н. А. Возраст и музыкальная восприимчивость. Воспитание музыкой / ред.-сост. В. Н. Максимов. Москва, 1980. С. 229–243.
15. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
16. Выготский Л. С. Психология искусства. Ростов на Дону: Феникс, 1998. 496 с.
17. Высотская Н. А. Нравственное воспитание младших школьников. Москва: Питер, 2006. 229 с.
18. Гегель Г. Ф. Эстетика : в 6 т. Москва : Искусство, 1971. Т. 622 с.
19. Гринчук І. Проблеми музичного мислення: теорія і методика розвитку. Діалектика музичного логосу і ейдосу : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 224 с.
20. Гундорова Е. Ю. Школьники осваивают оперу. Искусство в школе. 2002. № 6. С. 71–73.
21. Гуссерль Э. Логические исследования. Т. III (1). Исследования по феноменологии и теории познания. Москва, 2001.
22. Замятина Т. Об опыте использования педагогических технологий на уроках музыки. Музыка в школе. 2005. № 5. С. 28–33.
23. Зинченко В. П. Формирование зрительного образа. Москва : МГУ, 1969. 160 с.
24. Кабалевський Д.Б. Как рассказывать детям о музыке. Москва: Просвещение, 2005. 224 с.
25. Кабалевський О музыке и музыкальном воспитании. Книга для учителя. Москва: Просвещение, 2004. 192 с.
26. Кабалевський Д.Б. Про трех китов и многое другое. Книга о музыке, Западно-Сибирское книжное издательство. 1979, 192 с.

27. Кабалевський Д.Б. Воспитание ума и сердца Кн. для учителя. - 2-е изд., испр. и доп. Москва: Просвещение, 1984. 206 с.
28. Каган М.С. Роль и взаимодействие искусств в педагогическом процессе. Музыка в школе. 1984. № 4. С. 28-32.
29. Кант И. Критика способности суждения : Сочинения : в 6 т. Москва, 1966. Т. 5. С. 161-529.
30. Келлер В. «Шульверк» Орфа и его международное значение. Музыкальное воспитание в современном мире / Редкол.: Д. Б. Кабалевский и др. Москва : Советский композитор, 1973. С. 198-201.
31. Кирнарская Д. К. Психология музыкальной деятельности : теория и практика : учеб. пособие для студ. муз. фак. высш. пед. Учеб. заведений. Москва : Академия, 2003. 368 с.
32. Кордуэлл М. Психология. А – Я : словарь-справочник; пер. сангл. К. С. Ткаченко. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 1999. 440 с.
33. Костюк О. Г. Сприймання музики і художня культура слухача. Київ : Наук. думка, 1965. 122 с.
34. Кривцун О. А. Эстетика : учеб. для гум. вузов и фак. Москва : Аспект Пресс, 2003. 447 с.
35. Кубланов Б. Г. Мистецтво як форма пізнання дійсності. Київ : Мистецтво, 1967. 125 с.
36. Леонтьева О.Т. Карл Орф. Москва: Музыка, 1984. 334 с.
37. Мазель Л. А. Строение музыкальных произведений : учеб. пособие для муз. вузов. 3-е изд. Москва : Музыка, 1986. 527 с.
38. Макарова Л. Г. Психологічні особливості сприймання музичних творів молодшими школярами : автореф. дис. канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія»; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2005. 26 с.
39. Медведева Н. В. Сприймання молодшими школярами художніх інформаційних структур . Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ :

Видавництво «Фенікс», 2013. Т. XII : Психологія творчості. Вип. 16. С. 254-259.

40. Мовчан В. С. Естетика. Київ : Знання, 2011. 527с.
41. Назайкинский Е.В. Стиль и жанр в музыке. Москва : ВЛАДОС, 2003. 248 с.
42. Нестьев И. В. Учитесь слушать музыку. Москва : Музыка, 1987. 60 с.
43. Новая философская энциклопедия : [интернет-версия изд. в 4 т.]. 2010. URL: <https://iph.ras.ru/enc.htm>
44. Ороновська Л. Д. Методика прилучення молодших школярів до духовних цінностей на уроках музики: результати педагогічного експерименту. Проблеми і перспективи наук в умовах глобалізації : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Тернопіль, 2005. С. 141-145.
45. Орлова О. Теорія та методика художнього сприйняття літератури : посібник. Полтава, 2012. 300 с.
46. Основи викладання мистецьких дисциплін : навч. посіб. / заг. ред. О. П. Рудницької. Київ : Експрес-об'ява, 1998. 183 с.
47. Остроменский В. Д. Восприятие музыки как педагогическая проблема. Киев : Музична Україна, 1995. 199 с.
48. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
49. Петрушин В. И. Музыкальная психология : учеб. пособие для студ. и преподавателей. Москва : ВЛАДОС, 1997. 384 с
50. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 с.
51. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
52. Покровский Б. Введение в оперную режиссуру : учеб. пособие по курсу «Режиссура музыкального театра» для студ. театр. вузов. Москва : ГИТИС, 1985. 73 с.

53. Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр.и доп. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.

54. Процюк В. М. Підготовка майбутніх учителів музики до формування у молодших школярів морально-естетичних почуттів засобами музичного фольклору в процесі педагогічної практики. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Київ–Вінниця : ДОЛ, Вінниця, 2007. С. 387-391.

55. Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр.и доп. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.

56. Рогазіна В. В. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності : автореферат на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки». Київ, 1999. 25 с.

57. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Либідь, 2001. 288 с.

58. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання : Навч.-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.

59. Рудницкая О. П. Педагогические проблемы восприятия музыки: Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования : сб. ст. / сост. А. Г. Костюк. Київ : Музична Україна, 1986. С. 70-84.

60. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2005. 360 с.

61. Рудницька О. П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя : навч. посібник. Київ : Вид-во КДПІ, 1992. 96 с.

62. Се Тин. Художественный образ как ведущий компонент музыкально-исполнительской деятельности (к проблеме инициирования внутреннеслуховой активности учащегося-музыканта) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Москва, 2009. 155 с.

63. Соколова О. В. Методичні основи інтеграції мистецьких знань у

підготовці майбутніх учителів музики і художньої культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 « Теорія і методика музичного навчання». Київ, 2004. 207 с.

64. Старчеус М. С. К проблеме типологии музыкального восприятия. Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования : сб. ст. Киев, 1986. С. 29-45.

65. Система детского музыкального воспитания Карла Орфа: Сб. / Под ред. Л. А. Баренбойма. Ленинград : Музыка, 1970. 160 с.

66. Субота М. В. Суб'єктні особливості емоційного сприймання музики дітьми молодшого шкільного віку. Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. пр. Суми : Наука, 1997. Вип. 5. С. 193-197.

67. Теория и методика обучения игре на фортепиано / под общ. ред. А. Г. Каузовой, А. И. Николаевой. Москва : ВЛАДОС, 2001. 368 с.

68. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. Москва : Наука, 2003. 379 с.

69. Философия в алфавите. URL:<https://metaphilosophy.ru/vospriyatie.html>

70. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва : Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.

71. Философский энциклопедический словарь / под ред. Л. Ф. Ильичева [и др.]. Москва : Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

72. Хайдеггер М. Бытие и время. Москва, 1997. С.13-21.

73. Хотенцева И. А. Формирование художественно-образного мышления как основа интерпретации музыкального произведения у студентов в классе фортепиано : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теория и методика музыкального обучения». Москва, 2009. 195 с.

74. Цыпин Г. М. Музыкант и его работа: проблемы психологии творчества. Москва : Сов. композитор, 1988. 384с.

75. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности. Москва : Наука, 1994. 372 с.

76. Шип С. В. Музична форма від звуку до стилю. Київ : Заповіт, 1998. 367 с.
77. Шульга Р. П. Искусство и ценностные ориентации. Київ: Наук. думка, 1989. 118 с.
78. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури : підручник. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 194 с.
79. Эйдлин В. И. Формирование у школьников восприятия целостного художественного произведения : Вопросы психологии. 1984. № 1. С. 41-50.
80. Эльконин Д. Б. Детская психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2007. 384 с.
81. Якобсон П. М. Психология художественного восприятия. Москва : Искусство, 1964. 84 с.
82. Яценко Т. С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися : книга для учителей. Київ : Освіта, 1993. 208 с.